

Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 5, 2019, p. 2737-2761
DOI: 10.29228/TurkishStudies.36968
ISSN: 2667-5617
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 10.09.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 15.10.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (19.09.2019)-Referee 2 (24.09.2019)- Referee 3 (10.10.2019)

This article was checked by iThenticate.

SELÇUKLU VE İLHANLI DÖNEMİ AHLAT YAPILARINDA TAŞCI İŞARETLERİ*

*Resul YELEN***

ÖZ

Bitlis'in Ahlat ilçesi Türk-İslam medeniyetinin önemli şehirlerinden birisidir. Bölgenin doğusunda Van Gölü, kuzeyinde Adilcevaz ve güneyinde Tatvan yer almaktadır. Ahlat, tarihte Kubbet-ül İslam olarak anılmaktadır. Sırasıyla bölgeye Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Ahlatşahlar, Eyyubiler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlı Devleti hâkim olmuştur. Bu dönemlerden günümüze çok sayıda mimari eser ulaşmıştır. Bölgede Ahlat taşı olarak bilinen andezit tüf taşının yoğun olarak bulunması, eserlerin bu taş ile yapılmasını zorunlu kılmıştır. Kolay işlenebilen bu taş, Ahlat'da, çok sayıda mimar, mezar taşı ustası ve taşçı ustası yetiştirmesini de sağlamıştır. Ahlatlı mimarların kendi bölgelerinde ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde eserler verdikleri bilinmektedir. Bölgedeki mezar taşı ve mimari taş ustasının çokluğu da dikkat çekmektedir. Fakat taşçı ustaları ve işaretleri bilimsel yayınlara yeterince yansımamıştır. Bölgedeki eserler incelendiğinde yapılarıdaki taşlar üzerinde çok sayıda taşçı işareti (imzası) dikkat çekmektedir. Ancak bu işaretler farklı biçimdedir ve yapıların her yerinde kullanılmıştır. Taşçı imzaları, Ortaçağ eserlerinde ve sonraki dönemlerde de kullanılmıştır. Ahlat'ta görülen taşçı işaretlerinin benzerlerini Orta Asya, Anadolu ve Avrupa'da farklı dönemlerde bulabilmek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, Van Gölü Havzası'ndaki Ahlat'ın Ortaçağ dönemindeki taşçı ustaları ve imzalarını belirlemek ve Türk Mimarisi'nin gelişiminde arka planda yer alan kişilerin etki alanlarını ortaya çıkarmaktır. Böylece Türk

* Bu eser, IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi'nde bildiri olarak sunulan "Ahlat Ortaçağ Türk-İslam Yapılarında Taşçı İşaretleri" adlı bildirinin makaleye dönüştürülmüş hali ve "Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, E-posta: resulyelen@hotmail.com

mimarlık tarihinin bölgedeki izleri taşçı imzaları üzerinden takip edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahlat, Taşçı İşaretleri ve Türk-İslam Mimarisi

STONEMASONRY SIGNS IN AHLAT STRUCTURES OF SELJUQ AND ILKHANID PERIOD

ABSTRACT

Ahlat district of Bitlis is one of the important cities of Turkish-Islamic civilization. To the east of the region is Lake Van, Adilcevaz to the north and Tatvan to the south. Ahlat is known as Kubbet-ül İslam in history. In Ahlat, the Umayyads, Abbasids, Marwanas, Ahlatshahs, Ayyubids, Seljuks, Mongols, Ilkhanids, Aqkoyuns, Safavids and Ottoman Empire were dominant in the region. There have been many architectural works since these periods. The presence of andesite tuff stone known as Ahlat stone in the region has made it necessary to make the works with this stone. One of the most important characteristics of Ahlat is the training of a large number of architects, tombstone mason and stonemasons. It is known that the architects of Ahlat gave their works in their own regions and in various parts of Anatolia. The majority of the tombstone and architectural stonemason in the region is noteworthy. But the stonemasons and their signs were not sufficiently reflected in scientific publications. When the works in the region are examined, a large number of stonemason marks (signatures) on stones on structures are noteworthy. However, these signs are of different shape and have been used all over the structures. The stonemason signatures were also used in medieval works and later periods. It is possible to find similar examples of stonemasons seen in Ahlat in different periods in Central Asia, Anatolia and Europe. With this study, it is important to determine the stonemasons and signatures of Ahlat in the Van Lake Basin in the Middle Ages and to reveal the domains of the people in the background of the development of Turkish Architecture. Thus, traces of Turkish architectural history in the region can be traced through the stonemasons' signatures.

STRUCTURED ABSTRACT

The "Ahlat stone" (andesite tuff), known by Ahlat's own name and unique to the region, has been used in architectural structures and tombstones throughout history as it can adapt to geographical conditions. The large number of quarries ultimately allowed many architects and craftsmen to grow. It is known that architects from Ahlat produced works in various parts of Anatolia. In addition, the historical cemetery in Ahlat contains the names of numerous tombstone masons. In addition, the signatures of the unidentified stonemasons we saw in the buildings are on the stones in the buildings. The number of these signs will never be clearly defined. The inscriptions on some of these buildings indicate whom they were built

for, patron or architect names. However, there are various signs on some stones. These signs are called “stonemasonry signs” in archeology and art history terminology. It is possible to see these signs in the buildings constructed in various periods in the region. Numerous and different forms of stonemasonry signs are found on the buildings. Stonemasonry signs are defined as simple engravings, usually seen on cut stones, showing the craftsman who carved that stone, a group of stonemason masters or where to use it. It is thought that these signatures provide convenience on inspection and pricing times during the construction of the buildings.

It is also possible to see stonemasonry signs in the medieval structures in the Ahlat region we have studied. Especially the quarry in the region is intense and the development of stonework has led to the emergence of many architects and stonemasons. Different and similar signs were detected in examinations made with the naked eye in the structures we investigated. Both in the same region and in different regions, the same stonemasonry signs can be seen without period difference. Stonemason signatures were frequently encountered in post-Medieval structures in Ahlat and understood that similar signs still persist. The six medieval works in Ahlat were studied. There are two structures belonging to Ahlatshahs period and four to Ilkhanid period. Especially in the Zawiye and Çifte Hamam built by Ahlatshahs, there are intense signatures of stonemasons. This quantity decreases in Ilkhanid tombs.

A great number of stonemasonry signs were identified in the Seljuk Age structures in Ahlat, while a few signs were observed in the tombs of the Ilkhanid period. This may be related to the dimensions of the structure or repairs. The fact that the Zawiye and Çifte Hamam was located under the ground until the last years, and its size, has helped numerous stonemasonry signs to preserve and reach the presecupolant day. Due to the small size of the tombs belonging to the Ilkhanid period, few stonemasons could have worked and the renovation works of these structures could have prevented these stonemason signatures from reaching the present day.

In the Seljuk zawiye, stonemasonry signs were found only on the walls. The signs disappeared due to the facades being under the ground. The presence of a large number of signs in the structure suggests that these signatures could have been on the facades. In addition, the presence of these signs is likely on the invisible faces of some stones. The stonemason signatures in Zawiye and Çifte Hamam are simple, geometric, complex and directional arrow-shaped. In the tombs of the Ilkhanid period, the signs resemble a simple and ornamental form.

In addition, it is seen that the same stonemason signatures were small and large in size. But these are usually simple signs. This shows that the stonemasons acted sloppy or they acted fast due to the purchase of wages per stone produced. It was found that some of the signs were the same in the buildings, but some of them had extra lines and a different signature appeared. This suggests that people working in the same group, such as master-apprentice or father-son, use similar signs. Stonemason signatures are usually engraved in the

middle of the processed stones while some stones are engraved on the edge.

Stones signatures belonging to the works of the Ahlatshahs period are evident, but they are hardly detected in the tombs of the Ilkhanid period. The work of a large number of stonemasons in the Ahlatshah structures must have led to the desire of each craftsman to make his signature clear due to the resulting competition. In addition, since the signatures on the stone are engraved with different building tools, the depth may change.

The presence of the stonemasonry sign in the muqarnas nest in the Usta Şagird Tomb indicates that some of these stonemasons can decorate at the same time. In addition, the mark that stands in a prominent place in this muqarnas ornament shows the effort of the stonemason to show his own work. In addition, the fact that there are two different signatures in this arrangement suggests that the people making this decoration work together.

Similar stonemasonry signs can be seen in buildings of the same period or works built in different periods, as well as in different geographies of Anatolia in the same period. Researchers attribute this situation to groups of mobile craftsmen. For example, it is understood that some stonemasonry signs seen in Hüseyin-Timur and Usta Şagird Tombs were repeated in Güroymak Norşin Tomb and Ahlat Emir Bayındır Masjid. However, the fact that the same signs appear in different centuries actually shows that stonemason signatures are constantly used in the memory of architectural activities.

In all the works that have reached to the present day, firstly the period it was made, the patron or the architect of the work are examined then the evaluations and analyzes were made. However, the masonry and stonemasons in the labor part were not mentioned much. The most important factor in this situation is the low historical records of these people. With the studies carried out, stonemasons and their signatures in history will be determined and the parts that are missing in the development adventure of Turkish-Islamic architecture will be tried to be completed. In addition, preservation of signed stones as much as possible and the determination of the quarry it comes from as a result of analyzes are important for the healthy conduction of renovation works. This statement is the first step of the extensive studies on the stonemasonry signs in the Lake Van basin.

Keywords: Ahlat, Stonemason Marks ve Turkish-Islamic Structures

Giriş

Ahlat tarihi süreç içerisinde Kubbet'ül İslam olarak anılan şehirlerden birisidir. Bu yöre özellikle Türklerin Anadolu'yu yurt edinme dönemlerinde önemli bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede "Ahlat taşı" olarak bilinen andezit tüf taşının kullanılması mimarlık tarihi açısından önemlidir. Ahlat taşı meydana gelişi itibariyle magmatik taştır ve volkanik küllerin birikmesi sonucu oluşan *volkanik tüftür*. Bunun yanı sıra lav birleşimi olduğu için "andezit tüf" grubuna girmektedir (Mutlu ve Öztürk, 2002: 45). Bu taş türü yörede yoğun olarak bulunmaktadır ki

taş ocakları geçmişten günümüze kadar kullanımı devam etmektedir. Ahlat taşının Selçuklu ve Osmanlı döneminde kullanıldığı inşa edilen eserlerden ve mezar taşlarından anlaşılmaktadır (Karamağaralı, 1992, Karahan, vd., 2019). Ayrıca Osmanlı arşivlerindeki bir belgede Ahlat taşının kullanıldığı ve dönemin ekonomik gücünün göstergesi açısından önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Ahlat taşı işçiliği günümüzde de halen devam eden bir iş koludur (Şimşek ve Erdal, 2004, Akın vd., 2016, Boran, 1997, 1999, 2012, Alpaslan, 2011, Sökmen 2015). Bölgedeki Türk dönemi inşa faaliyetlerinde bu taş türü sıklıkla kullanılmıştır. Ahlatşahlar, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemine ait eserlerin hepsinde Ahlat taşı tercih edilmiştir.

Bu yapıların bazılarının üzerindeki kitabelerde bânî veya mimar isimleri geçmektedir. Bazı taşlar üzerinde ise isim yerine çeşitli işaretler görülmektedir. Bu işaretler arkeoloji ve sanat tarihi terminolojisinde “taşçı işaretleri” olarak adlandırılmaktadır. Bölgedeki çeşitli dönemlerde inşa edilen yapılarda bu işaretleri görebilmek mümkündür. Taşçı işaretleri, genellikle kesme taşlar üzerinde görülen, o taşı yontan ustayı, bir taşçı usta grubunu ya da o taşın nerede kullanılacağını gösteren basit kazıma olarak tanımlanmaktadır. Bu imzaların yapıların inşası sırasında denetleme ve ücretlendirme zamanında kolaylık sağladığı düşünülmektedir. Taşçı işaretlerine M.Ö. 2500 ‘de Mısır’da, Helenistik, Roma, Bizans ve Ortaçağ Avrupası’nda İngiltere ve Fransa’daki yapılarda görülmektedir. Anadolu’daki Selçuklu Çağı yapılarında da yoğunlukla bu işaretlere rastlanılmaktadır. Özellikle kervansaraylarda taşçı imzaları daha çok görülmektedir. Taşçı işaretlerinin biçimsel özellikleri farklı alfabelerde görüldüğü gibi araştırmacılar tarafından genellikle Runik alfabe ve Orta Asya Türk tamgaları ile bağlantı kurulmaktadır (Çayırdağ, 1982, Bakırcı, 2001, Binan, 200, Şahin, 2001, Demirtaş, 2003, Binan ve Binan, 2009, Bulat, 2014).

İncelediğimiz Ahlat Bölgesi’ndeki Ortaçağ yapılarında da taşçı işaretlerini görebilmek mümkündür. Özellikle bölgedeki taş ocağının yoğun olması ve taş işçiliğinin gelişmişliği bölgeden çok sayıda mimar ve taş ustasının çıkmasını sağlamıştır. Araştırdığımız yapılarda çıplak gözle yapılan incelemelerde farklı ve benzer olan işaretler tespit edilmiştir. Anadolu’nun diğer bölgesindeki yapılar ve konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde Ahlat’taki bazı taşçı işaretlerinin benzerlerinin dönem farkı olmaksızın kullanıldığı görülmektedir. Ahlat’taki Ortaçağ sonrası yapılarda da taşçı imzalarına sıklıkla rastlanılmış ve benzer işaretlerin de halen devam ettiği anlaşılmıştır. Bölgedeki Ortaçağ dönemine ait altı eser incelenmiştir. Ahlatşahlar’a ait iki, İlhanlı dönemin de ise dört yapı bulunmaktadır. Ahlatşahlar ve İlhanlı Dönemi yapılarının tamamı incelenmiştir. Diğer dönemlere ait yapılar ise hem konuyu genişleteceği için hem de ileride yapılacak detaylı bir çalışmadan dolayı sonraya bırakılmıştır.

Ahlatşahların inşa ettiği Zaviye ve Çifte Hamam’da yoğun olarak taşçı imzaları mevcuttur. İlhanlı kümbetlerinde ise bu nicelik azalmaktadır.

İncelediğimiz yapılarda taşçı işaretlerinde farklı biçimler kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; basit, yön oku, karmaşık, geometrik formlar ve süsleme biçimleri gibidir. Basit işaretler genelde tek çizgi ile belirtilen monogramlardır. Yön oku ise herhangi bir yönelim belirtmese de görünüm itibarıyla günümüzde kullanılan yön oklarına benzemesinden dolayı bu ifade kullanılmıştır. Ayrıca bu işaret için oku ucu da denilmesi doğru olmaktadır. Karmaşık taşçı imzalarında ise birden fazla çizgi ve karışık işaretler kullanılmıştır. Geometrik biçimler ise taşçı ustasının bilinen bir geometrik şekil oluşturacak şekilde kendi imzasını kazımasıdır (Bayburtluoğlu, 1993: 240). Süsleme biçimli taşçı imzaları mühr-ü süleyman, yıldız ve Ahlat’ta görüldüğü gibi meander motifini andıran monogramlardır.

Selçuklu Zaviyesi, 12.yüzyıl ve Ahlatşahlar dönemine tarihlenen yapı, İki kubbe Mahallesi’nde Meydan Mezarlığı kazı alanı içerisinde yer almaktadır. Yapı günümüze temel seviyesinde duvarlarla ulaşabilmiştir. Eserde avlu etrafında dikdörtgen mekânlar ve odalar bulunmaktadır (Uluçam, 2002: 206). Yapı günümüze yıkık olarak ulaşabilmişse de üzerinde çok sayıda taşçı işaretleri barındırmaktadır. Tespit edebildiğimiz işaretler yoğun olarak yapının iç mekânında bulunmuştur. Cephelerin büyük bir çoğunluğu toprak altında olduğu için bu bölümlerde

taşçı işaretlerinin tespiti güç olmaktadır. İncelemelerde çok sayıda farklı taşçı işaretlerine rastlanılmıştır. İşaretler basit, karmaşık, yön oku ve geometrik şekiller biçimindedir. Taşlarda görüldüğü üzere işaretlerden bazılarının küçük ya da büyük olarak farklı boyutlarda taşta kazındıkları görülmektedir. Özellikle basit çizgiler ve yön oku (ok ucu) biçimindeki işaretlerin diğer biçimlere nazaran büyük oldukları anlaşılmaktadır. İşaretler genelde kesme taşların ortasına kazınmıştır. Fakat bazı taşlarda kenarlara da işlenmiştir. İşaretler tek parçadır fakat bunun yanı sıra iki farklı parçalı olan taşçı işaretleri de mevcuttur. Duvarlardaki taş sıraları incelendiğinde aynı duvar üzerinde farklı taşçı işaretleri sıralandığı gibi benzer taşçı işaretlerinin bulunduğu taşların yan yana yerleştirildiği de tespit edilmektedir. Aynı olan taşçı işaretlerinin yönleri değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun sebebi yapının inşası sırasında taşın yerleştirme yöneliminden kaynaklanmaktadır. Çatal benzeri taşçı işaretlerinin sap kısımları uzun veya kısa olabilmektedir. Ayrıca benzer olan işaretlerden bazılarında fazladan bir çizgi çizilerek farklı bir monogram haline getirilmiştir. Taşçı işaretlerinde kazınırken hızlı biçim verme ve özen göstermemekten kaynaklanan simetri bozuklukları vardır (foto:1-2). Ahlatşahlara ait olan bir diğer yapı **Çifte Hamam'dır**. Yapı 12. yüzyıla tarihlendirilmektedir. İki Kubbe Mahallesi'nde Selçuklu Mezarlığına yakın bir alanda inşa edilmiştir. Çifte hamam olan yapı günümüze yıkıntı şeklinde ulaşabilmiştir. Örtü sistemi tamamen çökmüş vaziyettedir. Duvarlar, halvet ve cehennemlik bölümünün bazı kısımları ayakta (Uluçam, 2002: 254, Aksulu, vd., 2013). Yapının cephelerinde, duvarlarında hatta cehennemlik bölümlerinde taşçı işaretleri vardır. Taşçı işaretleri çok sayıda ve farklı tiptedir. Muhtemelen yapının sağlam olduğu dönemde bu yoğunluk daha da fazladır. Taşçı işaretleri genelde basit çizgiler ve geometrik biçimlerden oluşmaktadır. Sadece bir taş üzerinde dairesel bir görünümü olan imza bulunmaktadır. Taşçı işaretleri genellikle yüzeysel ve derin kazımlar şeklindedir. Daha derinlemesine kazınan işaretlerin belirginliği fazladır. İşaretler genellikle taşların ortasındadır. Bazı örneklerde ise işaretler kenarlara kazınmıştır. Taş sıralarında benzer işaretlerin yan yana sıralandığı görülmektedir. İşaretler normal ebatlarda olduğu gibi büyük ölçekli olanları da vardır. Yine taşın duvara yerleştirilmesinden kaynaklanan benzeri işaretlerde yön farkı bulunmaktadır. Basit, tek çizgi işaretlerin diğerlerine göre özensiz kazındığı görülmektedir. Cehennemlik gibi görülmesi zor bir alanda taşlarda işaretlerin bulunması dikkat çekicidir (Foto:3-5).

İncelenen eserler arasında İlhanlı dönemine tarihlenen dört kümbet bulunmaktadır. Bu mezar anıtlarından **Hasan Padişah Kümbeti**, Taht-ı Süleyman (Harabeşehir) Mahallesi'nde bir tepe üzerinde bulunmaktadır. 1275 tarihli yapı silindirik gövdeli kümbetlerdendir (Tuncer, 1974, 1986: 76-83, Önkal, 1996: 206-210, Uluçam, 2002: 211-215). Eserde az sayıda taşçı işarete rastlanılmıştır. Bunun en büyük sebebi kümbet gövdesinin 1969-71 yıllarında tamamen yeniden inşa edilmesidir. Gövde de bir pencere açıklığı etrafında gördüğümüz taşçı işaretli taşların üst üste yerleştirilmiştir. Fakat bu imzaların özgünlüğüne dair bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Kümbetin yenileme çalışmaları sırasında etraftaki taşlar yeniden kullanıldığı bilinmektedir. Bu durumda restorasyon zamanında özgün taşçı işaretli taşların yan yana dizildiğini veya sonradan üretilen ve kullanılan taşlara da onarımlar döneminde işaretlerin kazındığı düşünülmektedir. Bu işaretler basit geometrik şekillerdir. İmzaların diğer yapılarla karşılaşılanlara göre küçük boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. İşaretlerin taşların kenarlarına yakın bir noktaya kazındığı görülmektedir (Foto:6). **Hüseyin Timur Kümbeti**, Buğatay Aka tarafından 1279-80 yılında inşa ettirilmiştir. İki Kubbe Mahallesi'nde Buğatay Aka Kümbeti'nin hemen yanında yer almaktadır. İki katlı yapı silindirik gövdeli kümbetlerdendir (Önkal, 1996: 212-214). Eserde yapılan çalışmalar neticesinde yapı kaidesinde bir adet taşçı işareti tespit edilmiştir. Yanındaki Buğatay Aka Kümbeti üzerindeki farklı taşçı işaretlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bundan dolayı bu eserde de muhtemelen çok sayıda taşçı işareti mevcuttur fakat işaretler günümüze ulaşamamıştır. Bulabildiğimiz taşçı işareti geometrik bir süslemeyi andırmaktadır. Bu işaretin genellikle yapılarda bordür süslemelerinde görülen meander motifine benzemesi açısından dikkat çekmektedir. Bu yapıda da işaret yüzeysel olarak kazınmıştır (Foto:7). **Buğatay Aka Kümbeti**, 1281 yılında inşa edilmiştir. İki kubbe Mahallesi'nde Çifte Kümbetler denilen alanda yer almaktadır. İki katlı yapı silindirik gövdeli türbelerdendir (Gabriel, 1941: 245, Önkal, 1996: 218). Z. Sönmez, yapı üzerinde değişik biçimlerde taşçı işaretleri tespit etmiştir. Fakat onarım ve çevreden şartlarından

kaynaklanan sorunlar sebebiyle işaretlerin çoğu günümüzde kaybolmuş durumdadır. Saha çalışmamızda bu işaretlerden bir tanesi kaide üzerinde tespit edilebilmiştir (Foto:8). Bu imza çatal biçimlidir. Daha önce Z. Sönmez tarafından tespit edilen işaretler basit çizgiler ve geometrik biçimler halindedir (Sönmez, 1995: 18, Tablo 1). Yine birbirine yakın imzalar görebilmek mümkündür. Fakat bu benzerlik muhtemelen farklı taşçı ustalarına aittir. **Usta Şagird (Ulu) Kümbet**, 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. İki katlı yapı silindirik gövdeli mezar anıtlarındadır. Ahlat'ın İki kubbe mahallesindedir (Tabak, 1972: 12, Tuncer, 1986: 75, Önkal, 1996: 223). Saha incelemesinde eserde iki farklı taşçı işarete rastlanılmıştır. İşaretler gövdedeki pencere açıklığı etrafında görülmektedir. İşaretler yüzeysel basit kazımlar şeklindedir. Ayrıca bu imzalar düzgün kesme taş yerine mukarnas yuvalarında ve köşeliklerinde bulunmaktadır. Hatta alt sırada küçük yüzeysel bir nişin ortasında da işaret tespit edilmiştir. Sadece pencere açıklığı ve mukarnaslarda taşçı imzasının görülmesi yapıyı diğerlerinden ayıran bir özelliktir (Foto:9).

Değerlendirme

Ahlat'ın kendi ismiyle anılan ve yöreye has olan "Ahlat taşı" (andezit tüf) coğrafi koşullara uyum sağlayabildiği için tarih boyunca mimari yapılarda ve mezar taşlarında sürekli kullanılmıştır. Taş ocaklarının fazlalığı nihayetinde çok sayıda mimar ve ustanın yetişmesine olanak sağlamıştır. Ahlatlı mimarların Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eserler verdikleri bilinmektedir. Bunların yanı sıra Ahlat'taki tarihi mezarlıkta çok sayıda mezar taşı ustasının ismi bulunmaktadır. Bu sayısal fazlalık doğal olarak farklı yapı ve süsleme tekniklerinin çeşitliliğini artırmıştır. Ayrıca yapılarda gördüğümüz ve ismi bilinmeyen taş ustalarının da imzaları yapılarıdaki taşlar üzerinde bulunmaktadır. Bu işaretlerin ne kadar sayıda olduğu net olarak hiçbir zaman ifade edilemeyecektir. Ahlat'ta incelediğimiz altı yapıdaki taşçı monogramlarının kendi içerisinde ve farklı bölgelerde ortak özellikleri bulunmaktadır.

Ahlat'taki Selçuklu Çağı yapılarında sayısal ve çeşit olarak çok sayıda taşçı işareti tespit edilirken İlhanlı dönemi kümbetlerinde bu nicelik azalmaktadır. (Tablo1). Bu durum yapının boyutlarıyla veya onarımlarla ilgili olabilmektedir. Zaviye ve Çifte Hamam'ın son yıllara kadar toprak altında bulunması ve boyut olarak büyüklüğü çok sayıda taşçı işaretinin korunmasını ve günümüze ulaşmasını sağlamıştır. İlhanlı dönemine ait kümbetlerin hem boyut olarak küçük olmasından az sayıda taş ustasının çalışmış olabileceği hem de bu yapıların yenileme çalışmalarından geçmesi bu taşçı imzalarının günümüze ulaşmasını engellemiş olabilir.

Selçuklu zaviyesinde taşçı işaretleri sadece duvarlarda tespit edilmiştir. Cephelerin toprak altında kalmasından dolayı işaretler görülmemektedir. Yapıda çok sayıda işaretin bulunması cephelerde de bu imzaların olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca bazı taşların görünmeyen yüzlerinde de bu işaretlerin varlığı muhtemeldir (Binan, 2001: 124). Zaviye ve Çifte Hamam'daki taşçı imzaları basit, geometrik, karmaşık ve yön oku biçimindedir. İlhanlı dönemindeki kümbetlerde ise işaretler basit ve süsleme biçimini andırmaktadır. Zaviye ve Çifte Hamam'da görülen bazı işaretlerin aynı olduğu fakat duvar sıralarında farklı vecihlere yönelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum taşın duvara yerleştirme aşamasında rastgele davranıldığının göstergesidir. Bazı araştırmacılar bu durum için ayna görüntü tabirini kullanmaktadır (Binan, 2001: 124). Böylece taşçı ustasının yapı aşamasına yapıya (inşaata) doğrudan dâhil olmadığı, duvarcılarının istediği taşı, taşın boyutlarına göre yapı üzerine yerleştirdikleri anlaşılmaktadır. Çifte Hamam'ın cehennemlik bölümü gibi doğrudan görülmeyecek yerde taşçı monogramının bulunması, yapıların inşa aşamasında sürekli denetlendiğini göstermektedir. Ya da taşların işlendikten sonra sayısının verilip mimara teslim edildiği ihtimalini akıllara getirmektedir (Foto:5).

Aynı olan taşçı imzalarının boyut açısından küçüklü büyüklü kazındığı görülmektedir. Fakat bunlar genellikle basit işaretlerdir. Bu durum taşçıların özensiz davrandığını ya da ürettiği taş başına eser (ücret) almasından kaynaklı hızlı davrandıklarını göstermektedir. Yapılarda bazı işaretlerin aynı olduğu fakat bazılarında fazladan çizgi atılarak farklı bir imzanın ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu

durum aynı grupta çalışan kişilerin, usta-çırak veya baba-oğul gibi çalışanların benzer işaret kullandıklarını düşündürmektedir (Sönmez, 2006: 135), (ç:1-2, ç:3-4, ç:5-6). Taşçı imzaları genellikle işlenen taşların ortasına kazınırken bazı taşların kenarına işlenmiştir (Foto:10).

Ahlatşahlar dönemi eserlerine ait taşçı imzaları belirgin iken İlhanlı dönemindeki kümbetlerde bunlar zor tespit edilmektedir. Ahlatşahlar yapılarında fazla sayıda taşçı ustasının çalışması ortaya çıkan rekabet nedeniyle her ustanın kendi imzasını belirgin hale getirme isteğinin yaşanmasına sebep olmuş olmalıdır. Ayrıca taşa atılan imzalar farklı inşa aletleri kazındığı için derinlik değişebilmektedir (Binan, 2001: 124).

Usta Şagird Kümbeti'ndeki mukarnas yuvasında taşçı işaretinin varlığı bu taş ustalarından bazılarının aynı zamanda süsleme yapabildiğini göstermektedir. Bu mukarnas süslemesinde belirgin bir yerde duran işaret, taşçı ustasının kendi yaptığı işi gösterme çabasını göstermektedir. Bu düzenlemede iki farklı imza olması bu süslemeyi yapan kişilerin ortak çalıştıklarını düşündürmektedir (Foto:9). Usta Şagird kümbeti süslemelerinde gördüğümüz benzer taşçı işarete Güroymak Norşin Kümbeti'ndeki üst katta giriş açıklığı lentosunda yer alan bezeme kompozisyonunda da ve kaidesindeki taşlarda da görülmektedir. Bu durum Usta Şagird Kümbeti'nde çalışan taşçı ustasının Güroymak'taki kümbetin hem taşlarının yontulmasında hem de süslemesinin yapılmasında görev aldığını göstermektedir. Norşin Kümbeti kaidesindeki taşlar üzerindeki taşçı işaretlerinin benzerlerini Bogatay Aka, Hüseyin Timur ve yine Usta Şagird Kümbeti'nde tespit edilmektedir (Foto:11). Böylece İlhanlı dönemindeki eserlerde taşçı ustalarının veya gruplarının Güroymak'ta da çalıştığı anlaşılmaktadır. Adı geçen bu yapıların on yıllık zaman diliminde inşa edilmesi bu taş ustalarının uzun yıllar bu bölgelerde etkin ve aktif olarak bulduklarını göstermektedir.

Benzer taşçı işaretlerinin aynı dönemdeki yapılarda veya farklı dönemlerde inşa edilmiş eserlerde görüldüğü gibi Anadolu'nun farklı coğrafyalarında da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Hüseyin-Timur ve Usta Şagird Kümbetleri'nde görülen bazı taşçı işaretlerinin Güroymak Norşin Kümbeti ve Ahlat Emir Bayındır Mescidi tekrarlandığı anlaşılmaktadır (Foto:12,13). Bunun dışında Van Gölü Havzası'nın diğer yakasında yer alan Eski Van ve Gevaş'taki bazı yapılarda da Ahlat'taki taşçı işaretlerini andıran işaretler görülebilmek mümkündür. Van'daki Ulu Camine ait bazı taşçı işaretlerinin Ahlat'taki yapılarda da tekrarlandığı görülmektedir (Foto:14). Fakat iki bölge arasında malzeme farklılığı bulunmaktadır. Ulu Cami'deki işaretler kalker taş üzerine kazınırken Ahlat'taki monogramlar yöredeki ana inşa malzemesi olan andezit taş üzerine kazınmıştır. Gevaş'taki İzzeddin Şir Cami gibi 14. yüzyıl eserinde ve Eski Van Şehri'nde Mimar Sinan eseri olan Hüsrev Paşa Cami'ndeki kesme taşlar üzerinde de Ahlat'taki örnekleri tekrarlayan monogramlar tespit edilmiştir (Foto:15-16). Ahlat'taki ortaçağ yapılarında gördüğümüz bazı taşçı imzalarının Klasik Osmanlı Mimarisinde de devam ettiğinin görülmesi dikkat çekmektedir.

Anadolu'nun diğer bölgelerindeki yapılar üzerinde de taşçı işaretleri yoğunlu fazladır. Özellikle kervansaraylarda monogramların sayısal bakımından fazlalığı bilinmektedir (Şahin, 2011: 515). Bu yapılardaki taşçı imzalarının Ahlat'taki yapılarla benzeşimi bulunmaktadır. Mehmet Çayırdağ'ın "Kayseri'deki Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri" adlı çalışmasında Kayseri'deki taşçı imzalarının hangi yapılarda kullanıldığını açıklamış ve kökenlerine dair sonuçlar vermiştir. Araştırmacının tespit ettiği 161 farklı taşçı işaretlerinden bazıları birebir Ahlat'taki örnekleri tekrarlamaktadır. Bunlar içerisinde en yoğun benzerlik bulunan yapı Selçuklu Zaviyesidir (Tablo 2). Ömür Bakırer'in "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Taşçı İşaretleri" adlı makalesinde Taşçı monogramlarının kökeninden, Avrupa ve Anadolu Ortaçağ yapılarındaki taşçı işaretlerinden bahsetmektedir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki taşçı imzalarını "harf ve işaret/sembol olarak kategorize etmiştir. Özellikle harf biçimli işaretlerin Ahlat'ta da görülmesi dikkat çekmektedir (Tablo 3). Demey Ulusoy Binan ve Can Binan'ın "Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım" adlı makalesinde tek yapı üzerinden taşçı işaretleri ile ilgili olarak çözümleme yapılmıştır. Araştırmadaki tespit edilen

monogramların benzerleri veya biçimsel yönden yakın olanları Ahlat'ta bulunmaktadır (Tablo 4). Ortaçağ Taşçı işaretleri ile ilgili bir diğer önemli çalışma Mustafa Kemal Şahin'in "Tercan-Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri" adlı makalesinde araştırmacı taşçı işaretlerinin mahiyeti ile ilgili sorular sorarak külliyedeki monogramları tablo halinde vermiş ve diğer Ortaçağ yapıları ile karşılaştırmıştır. Bu işaretlerden bazılarının Ahlat ile benzerliği aşikardır (Tablo 5).

Taşçı işaretleri ile ilgili bir diğer tartışma konusu bu imzaların kökenine dairdir. Bazı araştırmacıların elde ettiği bulgular bu taşçı işaretlerinin Türk Runik alfabesi ile bağlantısını ortaya koymuştur. Özellikle Orta Asya'daki taşlar üzerindeki kullanılan harflerin taşçı işareti ile benzerliği bulunmaktadır (Gülensoy, 1989, Alyılmaz, 2007, Thomsen, 2011). Fakat benzer işaretlerin Avrupa'daki yapılarda da görülmesi akıllarda soru işaretini meydana getirmektedir (Richter, 1885, Rylands, 1891, Alexander, 2007: 71). Böylece bu imzaların tarihin farklı dönemlerinde farklı amaçlarla kullanıldığı tarafımızca düşünülmektedir. Özellikle yön oku, basit ve "Y" harfi türevleri gibi taşçı işaretlerinin Türk Runik alfabesi ile benzeşimi bulunmaktadır (Tablo 6).

Fakat birebir aynı işaretlerin farklı yüzyıllarda ortaya çıkması aslında taşçı imzalarının mimarlık faaliyetleri hafızasında sürekli kullanıldığını göstermektedir.

Tarihten günümüze kadar ulaşılmış bütün eserlerde ilk önce yapıldığı dönem, bânî veya eserin mimarı incelenerek değerlendirilmeler ve analizler yapılmıştır. Fakat inşa sürecinde işçilik kısmında olan duvarcılar ve taşçı ustalarına fazla değinilmemiştir. Bu durumun en büyük etkeni bu kişiler ile ilgili olarak tarihi kayıtların az olmasıdır. Yapılan çalışmalarla tarihteki taşçı ustaları ve imzaları belirlenerek Türk-İslam mimarisinin gelişim serüveninde eksik kalan kısımlar da tamamlanmaya çalışılacaktır. Ayrıca onarımlarda mümkün olduğunca imzalı taşların korunması ve analizler sonucu geldiği taş ocağının saptanabilmesi yenileme çalışmalarının sağlıklı yürütülmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu çalışmamız Van Gölü havzasındaki taşçı işaretleri ile ilgili ileride yapılacak olacak geniş çalışmaların ilk basamağıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, M., İsmail Dinçer, vd. (2016). "İgnimbitlerdeki Kılcal Su Emme Özelliğinin Ahlat Selçuklu Mezar Taşlarının Bozunmasındaki Rolü." *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*. 40 (2):149-165.
- Aksulu, I, vd. (2013). "The Restitution of "Çifte Hamam" in Ahlat According to Final Excavation Outcomes." *Gazi University Journal of Science*. 26(3): 489-500.
- Alexander, J. S. (2007). "The Introduction and Use of Masons' Marks in Romanesque Buildings in England." *Medieval Archaeology*. 51: 63-81.
- Alpaslan, İ. (2011). "Ahlat Yapı Ustalarının son Temsilcisi: Tahsin Kalender.", *VII. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu*. Bitlis: 199-206.
- Alyılmaz, C. (2007). *(Kök)Türk Harfli Yazıtların İzinde*. Ankara: Karam Yayıncılık.
- Bakırer, Ö. (2001). "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Taşçı İşaretleri." *Uluslar arası Sanat Tarihi Sempozyumu Gönül Öney'e Armağan*. İzmir: 59-70.
- Bayburtluoğlu, Z. (1993). *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Binan, D. U. (2001). "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları." *Taç Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras*. İstanbul: 119-136.

- Binan, D. U. ve Binan, C. (2009). "Ağzı Karahan Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım." *Adalya*. No: XII: 319-345.
- Boran, A. (1997). "Ahlat Taşı (Andezit Tüf)." *Vakıflar Dergisi*. XXV, Ankara: 363-373.
- Boran, A. (1999). "Ahlat Taşının Osmanlı Döneminde Kullanımı ve Bununla İlgili Bir Arşiv Belgesi." *Vakıf ve Kültür*. VI, Ankara: 53-57.
- Boran, A. (2012) "Taştaki Sanat ve Estetik Ahlat Taşı", *TSE, Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*. 51 S:603, Ankara: 90-91.
- Bulat, S. (2014). "Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı'nda Bulunan Taşçı İşaretleri." *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. Sayı:32, Erzurum: 77-92.
- Çayırdağ, M. (1982). "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri." *Türk Etnografya Dergisi*. S: XVII, Ankara:79-108.
- Demirtaş, B. (2003). "Antik Dönem Taşçı İşaretleri." *İdol*. S:17, Ankara: 16-23.
- Gabriel, A. (1940). *Voyages Archeologiques Dans La Turquie Orientale*. Paris: E. De. Boccard.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*. İstanbul: Pamuk Ofset.
- Karahan, R. vd., (2019). *Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve Mezar Taşları*. Ankara: Uzun Dijital Baskı Merkezi.
- Karamağaralı B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mutlu, M. ve Öztürk, Ş. (2002). "Van Gölü Çevresinde Geleneksel Yapı Malzemesi Olarak Kullanılan Ahlat Taşı'nın (Andezit Tüf) Fiziksel ve Mekanik Özellikleri Hakkında Bir Araştırma." *Standart*: 44-48.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Richter, O. (1885). *Zum Winckelmannsfeste Der Archeologischen Gesellschaft Zu Berlin*. Berlin: Druck Und Verlag Von Georg Reimer.
- Rylands, W. H. (1891). *Masons' Marks, At Burscough Priory, Ormskirk Church, Birkenhead Priory, And Some Other Marks From Buildings In The Counties Of Lancaster And Chester; Together With Notes On The General History Of Masons' Marks*.
- Sökmen, S. (2015). "Ahlat'ta Geleneksel Taş İşçiliği." *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C17: 99-119.
- Şahin, M. K. (2001). "Tercan Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri." Kayseri: Kayseri Belediyesi Yayını: 509-536.
- Sönmez, Z. (1995). *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sönmez, Z. (2006). "Yapı Faaliyetlerinin Organizasyonu: İşveren, Mimar ve Sanatçılar." *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 127-135.
- Şimşek, O. ve Mürsel E. (2004). "Ahlat Taşının (İgnimbrit) Bazı Mekanik ve Fiziksel Özelliklerinin Araştırılması." *G.Ü Fen Bilimleri Dergisi*, 17(4):71-78.
- Tabak, N. (1972). *Ahlat Mimarisi*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Thomsen, V. (2011). *Orhon Yazıtları Araştırmaları* (çev: Vedat Köken). Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.

-
- Tuncer, O. C. (1974). "Bitlis-Ahlat Hasan Padişah Türbesi." *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*. C.I, Ankara: 47-68.
- Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu Kümbetleri I*. Ankara: Güven Matbaası.
- Uluçam, A. (2002). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Ankara: Güven Matbaası.
- Yelen, R. (2019). *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Tablo 2: Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapıları İle Mehmet Çayırdag'ın Kayseri'de Tespit Ettiği Benzer Taşçı İşaretleri

Taşçı İmzaları Ornekleri	Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Taşçı İşareti Bulunan Yapılar	Mehmet Çayırdag'ın Kayseri'de Tespit Ettiği Taşçı İşaretleri
	Selçuklu Zaviyesi, Usta Şagird Kümbeti	Şifahane
	Boğatay Aka Kümbeti	Yoğun Burç
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam	Gıyasiye Medresesi ve Şifahane
	Selçuklu Zaviyesi	Şifahane, Hunat Camii ve Medresesi
	Selçuklu Zaviyesi	Gıyasiye Medresesi, Sultan Hanı ve Karatay Hanı
	Boğatay Aka Kümbeti	Develi Seyyid Şerif Türbesi
	Ahlat Çifte Hamam	Gıyasiye Medresesi, Şifahane, Yoğun Burç ve Hunat Türbesi
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam	Hunat Camii ve Siraceddin Medresesi
	Selçuklu Zaviyesi, Boğatay Aka Kümbeti ve Çifte Hamam	Karatay Hanı, Hunat Camii ve Türbesi
	Boğatay Aka Kümbeti	Oksuz Türbesi
	Çifte Hamam	Gıyasiye Medresesi Şifahane, Yoğun Burç ve Hunat Camii
	Hasan Padişah Kümbeti	Gıyasiye Medresesi, Yoğun Burç, Ok Burcu ve Sarı Han
	Hasan Padişah Kümbeti	Gıyasiye Medresesi, Şifahane ve Battal Camii
	Hüseyin Timur Esen Tekin Kümbeti	Sultan Hanı ve Sarı Han

Tablo 3: Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapıları İle Ömür Bakırer'in Tespit Ettiği Benzer Taşçı İşaretleri

Taşçı İmzaları Örnekleri	Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Taşçı İşareti Bulunan Yapılar	Ömür Bakırer'in Tespit Ettiği Taşçı İşaretleri
	Selçuklu Zaviyesi	Sarı Han, Alay Han, Zazadın Han, Horozlu Han, Karatay Han ve Tercan Han
	Hasan Padişah Kümbeti	Hekim Han, Aksaray Sultan Han, Zazadın Han, Sarı Han, Ishaklı Han,
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam	Hekim Han, Aksaray Sultan Han, Ağzı Karahan, Zazadın Han, Horozlu Han, Sarı Han, Hatun Han, Çitlik Han, Alara Han
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Bogatay Aka Kümbeti	Ağzı Karahan, Zazadın Han, Horozlu Han, Karatay Han ve Sarı Han, Kırkgöz Han
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam	Hekim Han, Zazadın Han, Sarı Han Ishaklı Han, Evdir ve Babşin Han
	Çifte Hamam	Ertokuş Han, Hekim Han, Alay Han, Zazadın Han, Horozlu Han, Evdir Han, Kırkgöz Han ve Alara Han
	Hasan Padişah Kümbeti	Hekim Han, Zazadın Han, Kırkgöz Han ve Zazadın Han
	Selçuklu Zaviyesi	Hekim Han, Alay Han, Aksaray Sultan Han, Kayseri Sultan Han, Zaadın Han ve Oresin Han
	Selçuklu Zaviyesi	Ertokuş Han, Hekim Han, Ağzıkara Han, Zaadın Han, Kırkgöz Han ve Sarı Han

Tablo 4: Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapıları İle Demet Ulusoy Binan ve Can Binan Tarafından Ağzıkarahan'da Tespit Edilen Benzer Taşçı İşaretleri

Demet Ulusoy Binan ve Can Binan tarafından Ağzıkarahan'da Tespit Edilen Taşçı İşaretlerinin Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapılarındaki Benzer Örnekleri	
	Selçuklu Zaviyesi
	Çifte Hamam
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Boğatay Aka Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Usta Şagirt Kümbeti, Boğatay Aka Kümbeti
	Hasan Padişah Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi
	Çifte Hamam
	Çifte Hamam
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Boğatay Aka Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam
	Selçuklu Zaviyesi
	Çifte Hamam
	Hüseyin Timur Kümbeti
	Hasan Padişah Kümbeti ve Boğatay Aka Kümbeti

Tablo 5: Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapıları İle Mustafa Kemal Şahin Tarafından Tercan Mama Hatun Külliyesi'nde Tespit Edilen Benzer Taşçı İşaretleri

Mustafa Kemal Şahin Tarafından Tercan Mama Hatun Külliyesi'nde Tespit Edilen Taşçı İşaretlerinin Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapılarındaki Benzer Örnekleri	
	Selçuklu Zaviyesi
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam
	Çifte Hamam
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Boğatay Aka Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi
	Çifte Hamam ve Boğatay Aka Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi
	Selçuklu Zaviyesi ve Çifte Hamam
	Selçuklu Zaviyesi, Çifte Hamam ve Boğatay Aka Kümbeti
	Boğatay Aka Kümbeti ve Hasan Padişah Kümbeti
	Boğatay Aka Kümbeti
	Selçuklu Zaviyesi
	Selçuklu Zaviyesi

Tablo 6: Ahlat'taki Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Yapılarındaki Bazı Taşçı İşaretlerinin Türk Runik Alfabesindeki Benzerlikleri (Hüseyin Namık Orkun'dan İşlenerek)

ORHUN I, II	ORH III	YENİSEY	ORHUN I, II	ORH III	YENİSEY
↓ a, e		1 X (X=e)	9 ɟ		P (P)
↓ u, i		1	3 ɣ		(E XXXVII)
↓ o, u	Y	1	4 n		1
↓ ö, ü	H	H) n		2 2
↓ k		(D XXXVII)	H n		4 4
↓ k (v-dan evvel ve sonra gelir.)		↑	H r		
↓ k (o, u-dan evvel ve sonra gelir.)		↑	H r		✓
↓ g) (X X X X	↓ l		
↓ k	Y	Y Y	↓ l		
↓ k (ö, ü-dan evvel ve sonra gelir.)		B	↓ l		λ
↓ ğ		€ € L	Y s		
↓ t	â â	â	↓ o		
↓ k h t			↓ o		Y Y F 4 ^ n o m o
↓ d		2 2 (o o)	Y o		H H S S 2 2
↓ d			H H z		
↓ p		J o 7 7	ω nd		o o
↓ b		8 8	3 nç		>
↓ b		o o	M ld		

Fotoğraflar ve Çizimler

Fotoğraf 1: Selçuklu Zaviyesi Duvarlarında Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 2: Selçuklu Zaviyesi Duvarındaki Taşçı İşareti

Fotoğraf 3: Çifte Hamam Duvarlarında Yer Alan Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 4: Çifte Hamam'daki Farklı Yönlere Bakan Aynı Olan Taşçı İşareti

Fotoğraf 5: Çifte Hamam Cehennemliği'ndeki Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 6: Hasan Padişah Kümbeti Cephesinde Yer Alan İşaretler

Fotoğraf 7: Hüseyin Timur Kümbeti Kaidesindeki Meander Benzeri Taşçı İşareti

Fotoğraf 8: Buğatay Aka Kümbeti Kaidesindeki Çatal Biçimli Taşçı İşareti

Fotoğraf 9: Usta Şagird Kümbeti Mukarnas Köşelerindeki ve Yuvalarındaki Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 10: Selçuklu Zaviyesi'ndeki Taşın Köşesine Kazınan İşaretler

Fotoğraf 11: Güroymak Norşin Kümbeti Bezeme Merkezindeki ve Köşesindeki Taşçı İşareti

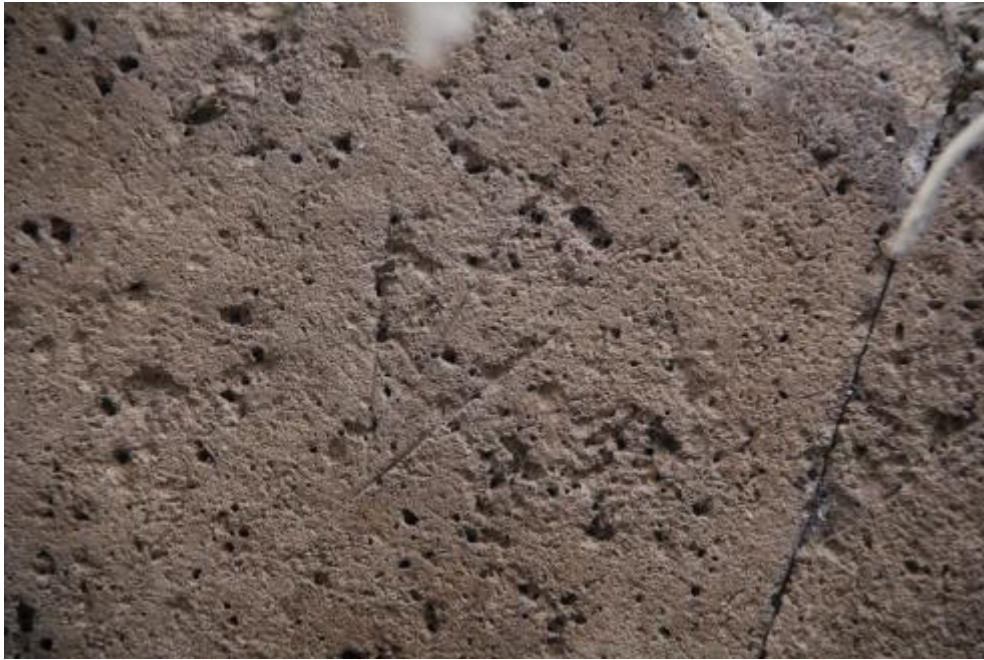
Fotoğraf 12: Güroymak Norşin Kümbeti Kaidesinde Yer Alan ve Ahlat Hüseyin Timur Kümbeti'ndeki Taşçı İşaretine Benzeyen Monogram

Fotoğraf 13: Ahlat Emir Bayındır Mescdi Cephesinde Yer Alan Taşçı İşareti

Fotoğraf 14: Van Ulu Cami Duvarlarındaki Taşçı İşaretleri

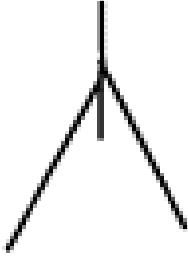

Fotoğraf 15: Gevaş İzzeddin Şir Cami Cephesindeki Taşçı İşareti Örneği

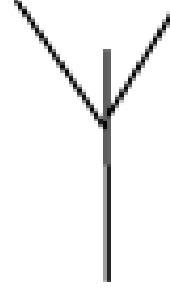

Fotoğraf 16: Van Hüsrev Paşa Cami Cephesindeki Taşçı İşareti

Çizimler

Çizim 1: Ahlat Selçuklu Zaviyesi Taşçı İşareti

Çizim 2: Ahlat Selçuklu Zaviyesi Taşçı İşareti

Çizim 3: Ahlat Çifte Hamam Taşçı İşareti

Çizim 4: Ahlat Çifte Hamam Taşçı İşareti

Çizim 5: Ahlat Çifte Hamam Taşçı İşareti

Çizim 6: Ahlat Çifte Hamam Taşçı İşareti